

*Г. В. Смалійчук,
к. е. н., доцент, кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет"
ORCID ID: 0000-0001-9664-5134*

*О. В. Субочев,
к. е. н., доцент, кафедра міжнародних фінансів,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет"
ORCID ID: 0000-0003-2316-6735*

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.84

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ІЗ КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ І ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ У КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ЦИРКУЛЯРНОЇ МІГРАЦІЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

*G. Smaliyчук,
PhD in Economics, Assistant Professor, Department of Personnel Management
and Labor Economics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
A. Subochev,
PhD in Economics, Assistant Professor, Department of International Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

THE MAIN TENDENCIES AND PROSPECTS OF INTERACTION OF UKRAINE WITH THE
COUNTRIES OF THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA IN THE CONTEXT OF EXTERNAL
CIRCULAR MIGRATION OF INTERNATIONAL WORKERS

У статті обґрунтовано значення широкомасштабного співробітництва України з країнами Близького Сходу і Північної Африки, та визначено його як напрям зовнішньої політики України. Проаналізовано важливість континенту MENA для України, що обумовлюється як політичними, так і економічними інтересами.

У статті зазначено, що циркулярна міграція дозволяє створити умови для осіб, які проживають у країнах Близького Сходу і Північної Африки як можливість тимчасового перебування в Україні з метою працевлаштування та навчання. Авторами узагальнено вплив міграційних відносин між Україною та державами-членами MENA та визначено, що завдяки міграції, можлива позитивна динаміка у сфері приросту населення, попри природне зменшення населення України. Обґрунтовано, що підвищення міграційної активності представників Близького Сходу та Північної Африки, а також посилення глобалізації світового ринку праці, зумовлюють активізацію формування інтернаціонального працівника.

Визначено, що актуальні тенденції міжнародного ринку праці формують нові запити до якостей працівників та формують новий тип працівників, яким максимально притаманні характеристики міжнародних трудових ресурсів.

The internationalization of the world space creates objective conditions for the establishment of the global labour market and the constant movement of labour resources. In this context, the labour market is increasingly limited to the borders of a certain country. Global universalization of the networks of economic, socio-cultural and territorial interaction forms the space for the further development of migration relations. In particular, the creation of a single European market stimulated the lifting of restrictions on national labour markets.

Circular migration could create an opportunity for persons residing in Middle East and Northern Africa countries to come to the Ukraine temporarily for work, study, training or a combination of these, on the condition that, at the end of the period for which they were granted entry, they must re-establish their main residence and their main activity in their country of origin.

Circularity can be enhanced by giving migrants the possibility, once they have returned, to retain some form of privileged mobility to and from the Member States where they were formerly residing, for example in the form of simplified admission/re-entry procedures.

Today's trends in the international labor market put forth new requirements to worker's qualities. The global labor market and the changing system of labor relations require workers of a new type who are amply endowed with characteristics of international labor resources, such as digestion of international experience and national specifics in various areas of international production, and possession of the culture of international communication.

Since migrants from Middle East and Northern Africa countries are modern international economic migrants, they establish, maintain and develop all forms of relationships (family, social, economic, political, organizational and religious) across borders, and at this point, workers turn into trans-migrants and international workers notable for having interests (economic, political, personal and other) both in the recipient country and in their native land.

Ключові слова: циркулярна міграція, інтернаціональний працівник, міжнародна міграція, інтернаціоналізація, міграційний потенціал.

Key words: circular migration, international worker, international migration, internationalization, migration potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтернаціоналізація світового простору створює об'єктивні умови для становлення глобального ринку праці і постійного переміщення трудових ресурсів. У цьому контексті ринок праці все менше обмежується кордонами окремої країни, а створення єдиного світового ринку праці стимулює зняття обмежень з національних ринків праці. Глобальна універсальна мережа економічної, соціокультурної та територіальної взаємодії формує простір для подальшого розвитку міграційних відносин між Україною та країнами MENA.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Протягом останніх років країни Близького Сходу і Північної Африки (далі — країни MENA) значно посилити свою вагу у міжнародних відносинах. Згідно з дослідженнями, наразі африканські країни демонструють готовність до подальшої політичної та економічної інтеграції із країнами Європи, у тому числі із Україною [6]. Відбувається активний розвиток інтеграційних регіональних тенденцій на Африканському континенті, а розвиток широкомасштабного співробітництва з країнами Африки є важливим напрямком зовнішньої політики України [6; 4]. Дослідженням міграційного потенціалу країн Північної Африки присвячені праці Носкова Е. Зокрема, він зазначає, що міграційний потенціал даних країн буде лише збільшуватися [1].

Крім того, окремі аспекти трансформації глобального ринку праці аналізувалися такими зарубіжними вченими: Vommes M., Fassmann H. Та Sievers W. [5]. Вони у своїх працях стверджують, що завдяки близькосхідній міграції зростання населення європейських країн демонструватиме позитивну динаміку незважаючи на природне зменшення корінного європейського населення.

Однак особливості, чинники і наслідки міграції країн MENA залишаються недостатньо дослідженими та становлять інтерес для науковців і фахівців-практиків, які стикаються з даною проблемою.

Завданнями статті є аналіз особливостей міграції населення країн-членів MENA, а також визначення впливу цього процесу у контексті циркулярної міграції між Україною та країнами MENA.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом останніх років країни континенту MENA значно посилити свою вагу у міжнародних відносинах. На сьогодні африканські країни демонструють готовність до подальшої політичної та економічної інтеграції у рамках континенту, створення спільних наддержавних органів у рамках Африканського Союзу.

Відбувається активний розвиток інтеграційних регіональних тенденцій на Африканському континенті, зокрема створення зони вільної торгівлі між цілими блоками держав, зокрема Східноафриканського співтовариства (EAC), Співтовариства розвитку Півдня Африки (SADC) та Спільного ринку для Східної і Південної Африки (COMESA) [5]. Активно розвиваються країни Економічної Співдружності Західноафриканських держав (ECOWAS).

Циркулярна міграція дозволяє створити можливість для осіб, які проживають у країнах Близького Сходу і Північної Африки, тимчасового перебування в Україні з метою роботи, навчання або їх комбінації, за умови, що в кінці періоду, на який їм було надано в'їзд, вони повинні відновити своє основне місце проживання і основну діяльність у країні походження [6].

Циркулярність міграції можливо підвищити, надаючи мігрантам можливість після повернення зберегти деяку форму привілейованої мобільності до і з держав-членів MENA, де вони раніше проживали, наприклад, у формі спрощених процедур прийому / повторного в'їзду. Така категорія мігрантів охоплює широкий спектр мігрантів, включаючи [5]:

- громадяни країн MENA, бажаючі тимчасово працювати в Україні (сезонне працевлаштування);

- громадяни країн MENA, які бажають навчатися в Україні за умов повернення до країни походження;

- громадяни країн MENA, які після завершення навчання мають бажання працювати в Україні з метою отримання професійного досвіду, який неможливо отримати на батьківщині;

- дослідники з країн MENA, які бажають здійснювати дослідницькі проекти в Україні;

- громадяни країн Близького Сходу і Північної Африки, які мають активну громадянську позицію та бажають брати участь у міжкультурних обмінах та інших заходах у сфері культури та освіти (наприклад, у навчальних курсах, семінарах, молодіжних заходах, навчальних поїздках);

- громадяни країн Близького Сходу і Північної Африки, які мають на меті здійснювати виконання професійних обов'язків на волонтерських засадах для досягнення цілей, що становлять спільний інтерес для України.

Наразі зростає зацікавленість України у розвитку торгівельно-економічного співробітництва з країнами регіону обумовлюється їхньою відносною географічною близькістю, значним попитом на українську продукцію (насамперед металургії та сільського господарства, а також хімічної промисловості і машинобудування), можливістю диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, значним інвестиційним потенціалом [5].

Варто зазначити, що Україну і держави регіону MENA тісно пов'язує людський фактор: на Близькому Сході проживають тисячі українських громадян, а в Україні у вищих навчальних закладах навчаються тисячі студентів з близькосхідних країн [5; 11]. Налагодженню контактів сприяють зроблені Україною кроки у сфері лібералізації візового режиму для громадян деяких країн регіону, скасування у 2011 році візового режиму з Ізраїлем. Крім того, між Україною та Ізраїлем, Йорданією, Ліваном та ОАЕ існує пряме авіасполучення. Розбудова широкомасштабного співробітництва з країнами Африки є важливим напрямком зовнішньої політики України. Важливість Африканського континенту для України обумовлюється як політичними, так і економічними інтересами [11].

З економічної точки зору країни цієї частини світу є значним ринком збуту промислових, сільськогосподарських, військово-технічних товарів та послуг, важ-

Таблиця 1. Дані щодо чисельності населення і прогнозу чисельності у період 2012–2050 рр. (млн осіб)

Країна	2012	2020	2030	2050
Єгипет	80,5	96,6	118,1	176,5
Алжир	34,6	39,91	44,9	57,08
Туніс	10,6	11,6	12,8	15,5
Лівія	6,5	8,1	10,05	15,4
Марокко	31,6	35,6	39,7	49,4

Таблиця 2. Бажання щодо переїзду за статусом на ринку праці та субрегіоном Близького Сходу

Вік, років	Працевлаштовані	Непрацевлаштовані	Не є робочою силою
Близький Схід та Північна Африка			
15 - 29	25 %	31 %	14 %
30 - 65	14 %	23 %	6 %
Держави Арабської затоки			
15 - 29	8	9	11
30 - 65	8	15	3
Інші країни Близького Сходу та Північної Африки			
15 - 29	26 %	32 %	15 %
30 - 65	15 %	24 %	7 %

Таблиця 3. Вплив мігрантів на торгівлю в країнах Близького Сходу та Північної Африки (MENA)

Рейтинг	Країни	Чисельність мігрантів
11	Італія	6,000,000
12	Індія	5,000,000
13	Україна	5,000,000
14	Таїланд	4,000,000
15	Пакистан	4,000,000
16	Казахстан	4,000,000
17	Південна Африка	3,000,000

Таблиця 4. Коефіцієнт залежності молоді, люди віком 0–19 на 100 осіб у віці 20–64 рр.

Країни	2010	2020	2030
MENA	73,9	63,9	55,4
Єгипет	76,7	67,5	57,7
Марокко	66,9	55,6	48,4

ликим джерелом промислової та аграрної сировини, а також стратегічним міжнародним комунікаційним вузлом, що, у свою чергу, створює передумови для розвитку глобального ринку праці.

З іншого боку, населення України буде змінюватися, що позначиться на структурі робочої сили. Наразі варто зазначити, що країни Західної Європи (у тому числі і Україна) найближчими десятиліттями будуть потребувати додаткових джерел робочої сили. І лише міграція допоможе стабілізувати ситуацію. За прогнозами, до 2025 року центральні і північні області України (Чернігівська, Сумська, Кіровоградська, Луганська) стануть пунктами притягнення мігрантів. Розрахунки показували, що до 2025 року дефіцит робочої сили стане колосальним, і в Україні стануть залучати мігрантів переважно з Африки і Південно-Східної Азії — інтегруючи в суспільство і навчаючи української мови [2].

З іншого боку, міграційний потенціал країн Північної Африки буде лише збільшуватися і навіть за скромному сценарії складе від 3—4 млн осіб (у тому числі від 2 млн єгиптян) осіб до 2020 року [1]. Зокрема, перетворення Єгипту у важливого постачальника робочої сили у європейські країни, у тому числі в Україну, стане новою тенденцією (табл. 1).

Рівень безробіття в країнах Близького Сходу і Північної Африки є найвищим серед усіх регіонів світу, що значною мірою обумовлено високим рівнем безробіття серед молоді. Невідповідність між кваліфікаціями

і наявними робочими місцями у поєднанні з новими учасниками ринку праці, створює надзвичайно конкурентні відносини на ринку праці і ускладнює пошук якісної роботи вдома [8].

Завдяки міграції, насамперед близькосхідної, зростання населення європейських країн продемонструвало позитивну динаміку і, незважаючи на природне зменшення корінного європейського населення, де-факто збільшилося з 510 до 512 млн осіб. По-друге, майже 70% від загального приросту робочої сили в Європі в останнє десятиліття склали мігранти, велика частина яких вихідці з Близького Сходу і Африки [8].

Населення працездатного віку у трьох країнах Близького Сходу і Північної Африки становить близько 125 мільйонів і буде збільшуватися за рахунок високого рівня народжуваності. Середній варіант прогнозу ООН передбачає зростання до 146 мільйонів чоловік працездатного віку. Іншими словами, населення працездатного віку в цих трьох країнах MENA буде збільшуватися на 1,3 мільйона щорічно до 2030 року виключно на основі демографічного розвитку [8].

Частка людей у віці від 0 до 19 років у загальній чисельності населення країн MENA сьогодні майже вдвічі (39,5%) перевищує частку в ЄС, однак до 2030 року дослідження прогнозують його буде спад [8].

По-третє, близькосхідні мігранти — це додатковий людський потенціал для країн Європи, який активно ділиться з місцевим населенням новими знаннями, технологіями та професійними навичками.

По-четверте, близькосхідні мігранти виступають у якості інвесторів в місцеву економіку, виплачуючи податки і соціальні внески, які, за підрахунками експертів, перевищують їхні особисті доходи і прибуток. Таким чином, держава отримує фінансові зиски від діяльності мігрантів.

У цій ситуації за прогнозами постачальниками робочої сили стануть країни Близького Сходу та Північної Африки, у яких зберігаються процеси збільшення населення разом із дефіцитом робочих місць та нестабільною економічною ситуацією.

Однак вона має бути дуже чітко регламентована законодавством. При цьому необхідно вирішити питання адаптації мігрантів до українських умов.

На сучасному етапі міграційні мережі є тим соціальним агентом, що сприяє соціалізації українських емігрантів у закордонних громадах, пом'якшує наслідки їх культурного шоку, а також є однією із альтернативних можливостей працевлаштування. Саме тому вважаємо, що інституціям у сфері управління міграції необхідно всебічно розвивати соціально-культурні зв'язки зі сформованими новими та давно існуючими діаспорами (табл. 5) [3].

Приватні соціальні мережі є основною стороною, яка сприяє у пошуках роботи. Діаспора здатна забезпечити працевлаштування для низько- кваліфікованих кадрів. У випадку висококваліфікованих мігрантів неформальне надання інформації може призвести до поширення процесу "відтоку мізків" з України [3]. Оскільки міграція на даному етапі має не односторонню спрямованість, а набула яскраво виражених рис циркулярної міграції, то регулювання потребують також циркулярні міграції. А це у свою чергу вимагає відповідного інституційного забезпечення не лише в Україні, а й активної участі країн-реципієнтів вітчизняних трудових мігрантів.

На нашу думку, країни-реципієнти взаємно зацікавлені у співпраці, адже це сприятиме мінімізації потоків нелегальних мігрантів та загальному врегулюванню ситуації у сфері міграції.

Найбільш підходящим терміном сучасні міграційні процеси можливо визначити як "mixed migration flows" (змішані міграційні потоки). Звичайно, це є економічна міграція, яка значною мірою пов'язана з погіршенням безпекової ситуації в Україні у зв'язку з початком воєнного конфлікту й погіршенням економічної ситуації [4].

Перспективи розвитку циркулярної міграції із країнами MENA потребують наявності відповідної законодавчої бази, факту добровільності повернення, мінімально бюрократизованих можливостей уникнення декваліфікації, наявності курсів із вивчення культури і мови. Зазначені заходи необхідно реалізовувати на ринках праці за участі служб зайнятості як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Схеми циркулярної міграції потребують регулярного коригування і врахування результатів поточного аналізу ситуації у сфері міграції. У більшості випадків проблеми, з якими довелось зіткнутися мігрантам, потребують певного часового лагу для вирішення. Слід брати до уваги і той факт, що мова йде про індивідуальні проблеми мігрантів, вирішення яких вимагає гнучкості з боку відповідних органів.

Оскільки, як зазначалося вище, міграція набула ознак циркулярного процесу, важливо створити необхідні легальні умови для циркулярної міграції висококваліфікованих фахівців, що, на наш погляд, сприятиме зменшенню їх виїзду на постійне проживання у зарубіжні країни.

Інноваційна економіка, підвищуючи рівень вимог до кваліфікації працівників на ринку праці, тим самим активізує міграцію кваліфікованих співробітників [9]. Саме тому виникає необхідність стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури у сфері зовнішньої міграції та створення єдиного освітнього простору, що також є передумовою формування єдиного ринку праці висококваліфікованих фахівців.

Глобалізація ринку праці, підвищення міграційної активності представників Близького Сходу та Північної Африки, а також посилення дії факторів змін зумовлюють активізацію формування інтернаціонального працівника.

Зокрема вплив на динаміку міграційних потоків і формування інтернаціонального працівника чинить розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у вигляді віртуальних форм організацій-інститутів працевлаштування, пошуку і підбору кадрів (інформаційно-пошукових систем, корпоративних сайтів міжнародних компаній-роботодавців, сайтів віртуальних кадрових агенцій і віртуальних служб зайнятості), розвиток ІКТ, становлення транскордонної кар'єри працівників тощо [3].

Актуальні тенденції міжнародного ринку праці формують нові запити до якостей працівників. Глобальний ринок праці та змінена система трудових відносин вимагає нового типу працівників, яким максимально притаманні характеристики міжнародних трудових ресурсів, а саме: засвоєння міжнародного досвіду і національних особливостей у різних сферах міжнародного виробництва, володіння особливостями культури міжнародного спілкування.

Оскільки мігранти країн MENA є сучасними інтернаціональними працівниками-мігрантами, вони встановлюють, підтримують та розвивають всі види відносин (сімейні, соціальні, економічні, політичні, організаційні та релігійні відносини) крізь кордони, то працівники на сучасному етапі перетворюються на трансмігрантів та інтернаціональних працівників, ознакою яких є те, що їхні інтереси (економічні, політичні, особистісні тощо) знаходяться як у країні-реципієнті, так і на батьківщині.

У середовищі мігрантів висока питома вага недокументованих трудових мігрантів, які здійснюють свою діяльність без офіційного працевлаштування, без отримання спеціальних документів, без відрахування податків до бюджету. І це має далекосяжні наслідки — від зниження вартості трудових ресурсів до розвитку масштабного тіньового сектора, який буде деструктивно впливати на економіку країни, що приймає таких мігрантів.

Посилення законодавства в галузі регулювання трудових відносин, квотування робочих місць для іноземців,

Таблиця 5. Елементи механізму USAID із залучення діаспори до участі у розвитку України

Елементи механізму USAID	
Туризм і “ностальгічна” торгівля	Підтримка української економіки шляхом туризму та купівлі українських товарів
Пропаганда та дипломатія	Активна участь у діяльності діаспори, сприяння діалогу з питань політики і пропагування України в країні перебування
Волонтерство	Приїзд в Україну для короткострокової роботи у державному секторі, що надасть спеціалізовані знання та навички для економічного і соціального розвитку
Філантропія	Активна участь у діяльності діаспори, внесок у колективні фонди для фінансування локальних проєктів розвитку в Україні
Підприємництво та інвестиції	Інвестиції емігрантів в українську економіку як приватних підприємців
Співробітництво з українськими колегами	Співпраця з українськими колегами, участь у спільних наукових проєктах, фінансування досліджень в Україні

інші подібні заходи примусу, як правило, не дають потрібного ефекту. Тому, поряд із традиційними заходами щодо нелегальної міграції, Україні необхідно реалізувати заходи щодо її легалізації. Максимально ефективними заходами у цій сфері є заходи, спрямовані на асиміляцію і інтеграцію мігрантів, в рамках реалізації політики мультикультуралізму, адже в сучасних умовах політика мультикультуралізму є безальтернативною. Асиміляція передбачає повне прийняття не тільки економічних і правових умов країни, в якій вони планують залишатися для подальшого проживання, але і культурних, соціальних, політичних традицій європейської цивілізації. Іншими словами, асиміляція — це спосіб трансформації міграційних потоків у нових громадян приймаючої країни (у даному випадку — України). Інтеграція мігрантів країн MENA до соціально-економічних і політико-правових реалій має двосторонній характер, адже при цьому певний час країна прийняття має створити умови для підтримання мігрантами своєї національної культури і стилю життя.

Створення єдиного ринку праці висококваліфікованих фахівців між Україною та країнами регіону MENA можливе у разі використання таких механізмів інноваційної та освітньої інфраструктури нового формату, які б створювали умови для циркуляції професіоналів на противагу їх виїзду на постійній основі.

Розробка міждержавної концепції розвитку спільного ринку праці, потребує інтеграції країн-партнерів у сфері зовнішньої міграції та працевлаштування, а також спільної розробки таких перспективних цілей і завдань, які б визначали довгострокові напрями збалансованого розвитку процесів зовнішньої трудової міграції. У свою чергу реалізація такої концепції вимагає уніфікації як міграційного, так і трудового законодавства країн-партнерів (у тому числі і країн MENA), формування глобальних інформаційно-комунікаційних мереж забезпечує широкий доступ до міжнародної інформації з питань міжнародного працевлаштування, що, безумовно, сприяє територіальним переміщенням робочої сили.

Країни Європи можуть отримати потенційні вигоди з міграційної кризи, послідовно проводячи політику сек'юритизації, інтеграції, асиміляції мігрантів, знаходячи при цьому баланс між достатньою толерантністю до інтернаціональних працівників мігрантів і необхідним рівнем безпеки для місцевого населення [1].

У своєму огляді прав людини на Близькому Сході і в Північній Африці за 2018 рік Amnesty International заявила, що в Катарі та ОАЕ відбуваються позитивні зміни у законодавстві щодо трудових мігрантів і працівників, зайнятих у домашньому господарстві. Проте, трудові мігранти, як і раніше піддаються експлуатації, у тому числі в таких країнах, як Бахрейн, Йорданія, Кувейт,

Ліван, Оман і Саудівська Аравія. Значною мірою це пов'язано з системою працевлаштування, яка обмежує доступ мігрантів до своїх прав, оскільки роботодавці зазвичай зберігає контроль над працівниками-мігрантами з приводу таких питань, як в'їзд, продовження віз, мобільність робочої сили і в деяких випадках виїзд з країни [11].

Україна, що має одну з найбільш протяжних сухопутних кордонів з країнами Східної Європи, цілком очікувано може виявитися в ролі Греції, Угорщини і Сербії як транзитна країна на шляху мігрантів до Європейського Союзу [11].

Сьогодні для більшості країн міграція як міжнародна мобільність робочої сили і навичок перетворилася на ключовий чинник підтримки та оновлення основних процесів розвитку: виробництва і розподілу товарів, послуг і знань, зокрема будівництва та обслуговування житла, освіти, охорони здоров'я і транспорту. Міграція як об'єктивне явище, яке супроводжує процеси глобалізації, буде зберігати свою спрямованість з відстаючих в економічному і соціальному розвитку регіонів світу в найбільш розвинені і найбільш демократично вільні регіони. Міграція, будучи складним соціально-економічним феноменом, впливає на всі складові системи економічної безпеки, що в умовах перманентного впливу здатен викликати ефект резонансу і чинити вплив на всю систему економічної безпеки країн Європи (у тому числі, України), що у свою чергу вимагає досконалого подальшого дослідження процесів міжнародної міграції у контексті розвитку відносин із країнами Близького Сходу і Північної Африки.

Література:

1. Носков А.Ю. Трудовая миграция из стран Северной Африки в Европу: состояние и перспективы. 2017. URL: <http://www.iimes.ru/?p=31820> (дата звернення: 3.07.2020).
2. Рабочие руки из Африки и Ближнего Востока: скоро Украину начнут штурмовать беженцы. URL: https://antikor.com.ua/articles/257974-rabochie_ruki_iz_afriki_i_blihnego_vostoka_skoro_ukrainu_nachnut_shturmovatj_behentsy (дата звернення 3.07.2020).
3. Смалійчук Г.В. Зовнішня трудова міграція населення України та її вплив на ринок праці. Київ. КНЕУ. 2018. 290 с.
4. Mixed Migration Centre (MMC) (2019), "Quarterly Mixed Migration Update: Middle East". URL: <http://www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2019/07/qmmu-me-q2-2019.pdf> (дата звернення: 03.07.2020).
5. Bommers M., Fassmann H., Sievers W. (2014), Migration from the Middle East and North Africa to Europe, Amsterdam University Press, Amsterdam, Netherlands. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/600c693a-46ac-4085-b035-0a036af9cc8e/496763.pdf> (дата звернення 05.10.2020).
6. Commission of the European communities (2007), "Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions On circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries". Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0248:FIN:EN:PDF> (дата звернення 3.07.2020).
7. EduGAINS (2016), "21st century competencies. Foundation document for discussion. Part 1. Towards Defining 21st Century Competencies for Ontario". URL: http://www.edugains.ca/resources21CL/About21st-Century/21CL_21stCenturyCompetencies.pdf
8. Esipova N., Ray J. and Srinivasan R. (2011), "The World's Potential Migrants. Who They Are, Where They Want to Go, and Why It Matters". — GALLUP. URL: https://www.migrationinstitute.org/files/events/gallup_whitepaper_migration.pdf (дата звернення 03.03.2020).
9. International Labour Office (2017), "Global Employment Trends for Youth 2017: Paths to a better working

future". URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_598669.pdf (дата звернення: 03.07.2020).

10. International Organization for Migration (2016), "Migration to, from and in the Middle East and North Africa Data snapshot". URL: https://www.iom.int/sites/default/files/country/mena/Migration-in-the-Middle-East-and-North-Africa_Data%20Sheet_August2016.pdf (дата звернення: 3.07.2020).

11. Rana Al Jallal (2017), The Migrant Effect on Trade Across Countries of Middle East and North Africa (MENA). URL: https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/05/KSP_Paper_Award_Fall_2017_Rana_Al_Jallal.pdf (дата звернення 3.07.2020)

References:

1. Noskov, A.Y. (2017), "Economic migration from countries of North Africa to Europe: current state and prospects", available at: <http://www.iimes.ru/?p=31820> (Accessed 3 July 2020).
2. Antikor (2018), "Workers from Africa and the Middle East: refugees will soon storm Ukraine", available at: https://antikor.com.ua/articles/257974-rabochie_ruki_iz_afriki_i_blihnego_vostoka_skoro_ukrainu_nachnut_shturmovatj_behentsy (Accessed 3 July 2020).
3. Smaliychuk, G.V. (2018), "External labor migration of the population of Ukraine and its impact on the transformation of the labor market", Abstract of Ph.D. dissertation, Global economy, Kiev National University of Economics, Kyiv, Ukraine.
4. Mixed Migration Centre (MMC) (2019), "Quarterly Mixed Migration Update: Middle East", available at: <http://www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2019/07/qmmu-me-q2-2019.pdf> (Accessed 3 July 2020).
5. Bommers, M. Fassmann, H. and Sievers, W. (2014), Migration from the Middle East and North Africa to Europe, Amsterdam University Press, Amsterdam, Netherlands.
6. Commission of the European communities (2007), "Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions on circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries", available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0248:FIN:EN:PDF> (Accessed 3 July 2020).
7. EduGAINS (2016), "21st century competencies. Foundation document for discussion. Part 1. Towards Defining 21st Century Competencies for Ontario", available at: http://www.edugains.ca/resources21CL/About21st-Century/21CL_21stCenturyCompetencies.pdf (Accessed 3 July 2020).
8. Esipova, N. Ray, J. and Srinivasan, R. (2011), "The World's Potential Migrants. Who They Are, Where They Want to Go, and Why It Matters", GALLUP, available at: https://www.migrationinstitute.org/files/events/gallup_whitepaper_migration.pdf (Accessed 3 July 2020).
9. International Labour Office (2017), "Global Employment Trends for Youth 2017: Paths to a better working future", available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_598669.pdf (Accessed 3 July 2020).
10. International Organization for Migration (2016), "Migration to, from and in the Middle East and North Africa Data snapshot", available at: https://www.iom.int/sites/default/files/country/mena/Migration-in-the-Middle-East-and-North-Africa_Data%20Sheet_August2016.pdf (Accessed 3 July 2020).
11. Rana Al Jallal (2017), "The Migrant Effect on Trade Across Countries of Middle East and North Africa (MENA)", available at: https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/05/KSP_Paper_Award_Fall_2017_Rana_Al_Jallal.pdf (Accessed 3 July 2020).

Стаття надійшла до редакції 14.10.2020 р.